

alternatif politika

Gustave Le Bon Ve Sigmund Freud'un Işığında Kitle Psikolojisi Ve Gezi Hareketi'nin Psikolojisi

Kaynak: Alternatif Politika, Cilt 7. Sayı 1. (Nisan 2015) Sayfa. 183-206.

Yazar: Fazilet Ahu ÖZMEN (Yrd. Doç. Dr. Yeditepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Fransızca Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü)

Alternatif Politika; Worldwide Political Science Abstracts, Scientific Publications Index, Scientific Resources Database, Recent Science Index, Scholarly Journals Index, Directory of Academic Resources, Elite Scientific Journals Archive, Current Index to Scholarly Journals, Digital Journals Database, Academic Papers Database, Contemporary Research Index, Ebscohost, Index Copernicus ve Asos Index'de taranmaktadır.

AS

**GUSTAVE LE BON VE SIGMUND FREUD'UN IŞIĞINDA
KİTLE PSİKOLOJİSİ VE GEZİ HAREKETİ'NİN
PSİKOLOJİSİ**

**MASS PSYCHOLOGY: PSYCHOLOGY OF THE GEZI
MOVEMENT IN THE LIGHT OF GUSTAVE LE BON AND
SIGMUND FREUD**

Fazilet Ahu ÖZMEN

ABSTRACT

Defined as mass psychology, the characteristics of the social, psychological behaviors and attitudes of mass, has been analyzed, in the 19th century, by the famous French social scientists Gustave Le Bon, Gabriel Tarde, pioneer of the German psychological school Sigmund Freud and English psychologist William Mc Dougall. These researchers have analyzed the psychology of mass movements occurring in the framework of social events, the gathering of people possessing different cultural and social values around an event and have argued that the acting of the mass with a collective consciousness and collective soul creates mass psychology. Especially, according to Le Bon and Freud, acting through “common soul”, “common consciousness”, “sub-consciousness” that are the main characteristics of the mass psychology; are among the most important values of mass movements. The Gezi Movement, which took place in May-August 2013 in the Gezi Park, has also demonstrated the characteristics of a mass movement. Individuals and social groups composed of these individuals participating to the movement have acted through mass psychology. The proper characteristics of masses defined in Mass Psychology analyses of Le Bon and Freud have also been found in the masses participating to the Gezi Movement since these masses have

tried to develop their resistance through the typical framework of mass psychology. This study has the purpose to provide an analysis of the Gezi Movement as a mass movement in the light of the scholars of the French and German social psychology school Gustave Le Bon and Sigmund Freud.

Keywords: Mass, Gezi, Common Soul, Sub-consciousness, Common Consciousness, Mass Psychology, Gustave Le Bon, Sigmund Freud.

ÖZ

Kitle psikolojisi olarak tanımlanan, kitlelerin sosyal ve psikolojik davranış ve tutum özellikleri, 19. yüzyılda, özellikle ünlü Fransız sosyal bilimci Gustave Le Bon, Gabriel Tarde, Alman psikolojisi ekolünün öncülerinden Sigmund Freud ve İngiliz psikolog William Mc Dougall tarafından incelenmiş ve analiz edilmiştir. Bu yazarlar, toplumsal bir olay çerçevesinde cereyan eden kitle hareketlerinin psikolojilerini incelemişler; farklı kültürel ve sosyal değerlere sahip insanların bir olay çerçevesinde bir araya gelmeleri, kitle içerisinde oluşan kolektif bilinç ve ortak ruh ile hareket etmeleri durumunun kitle psikolojisi oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle, Le Bon ve Freud'e göre, kitle psikolojisinin temel özellikleri olan “ortak ruh”, “ortak bilinç”, “bilinçaltı” ile hareket etme durumları, kitle hareketlerinin en önemli psikolojik özelliklerini oluşturan değerler arasında yer almaktadır. Mayıs-Ağustos 2013 aylarında, İstanbul Gezi Parkı'nda başlayan Gezi Hareketi de bir kitle hareketi olma özelliğini göstermiş, bu harekete katılan bireyler ve bu bireylerden oluşan sosyal gruplar, kitle psikolojisi ile hareket etme özelliğini göstermişler. Le Bon ve Freud'ün, kitle psikolojisi analizlerinde açıkladıkları ve inceledikleri, kitlelere has ve öz özellikleri, Gezi Hareketi'ne katılan kitlelerde görülmüş ve direnişlerini tipik bir kitle psikolojisi çerçevesinde gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bu çalışma, toplumsal hareket karakterinde cereyan eden Gezi Hareketi'nin, Fransız sosyal psikoloji ekolünün önde gelen yazarlarından Gustave Le Bon ve Alman psikoloji ekolünün öncülerinden Sigmund Freud'ün bakış açıları ışığında kitle psikolojisini incelemeye yönelik olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gezi, Kitle, Kitle Psikolojisi, Bilinçaltı, Ortak Ruh, Gustave Le Bon, Sigmund Freud.

GİRİŞ

Günümüz sosyal bilimler literatüründe, sosyal gruplar, sosyal kimlikler ve kültürel kimliklerin davranışsal ve tutumsal yapı ve özelliklerinin anlatımında, sosyal psikolojik kuramlar büyük önem taşımaktadırlar. Amerikan, İngiliz, Alman ve de özellikle Fransız sosyoloji ekolleri, bir yandan spesifik sosyal grupların oluşumunda, işleyişlerinde ve dinamiklerinde grup içerisinde oluşan sürü psikolojisine büyük yer vermişler, öte yandan farklı sosyal ve kültürel değerlere sahip bireylerin bir olay ekseninde gruplaşmalarının, kolektif bilinç ile hareket etmelerinin grup içerisinde gerçekleşen sürü psikolojisine bağlı olduğunu vurgulamışlardır.¹ Toplumsal bir olay ya da bir dava çerçevesinde birbirinden farklı bireylerin oluşturduğu kitleler, kolektif bilincin halen günümüz modern toplumlarında var olduğunu ve bu kolektif bilinç sayesinde grup olarak hareket etmenin toplumsal sorunlar için çözümleyici birer araç olduğunu bizlere göstermektedirler.

Kitle hareketleri, sosyoloji literatüründe, toplumsal hareketler kapsamında da değerlendirilmekte ve incelenmektedir. Çalışmamız, Gezi Hareketi'nin kitle psikolojisini incelemeye yönelik olsa da, toplumsal hareketler ile ilgili kısa bir literatür taramasının faydalı olacağı kanısındayız. Zira toplumsal hareketlerin temelinde, “kitle/sürü psikolojisi” mantığının var olduğu görüşü farklı yazarlar tarafından ele alınmış ve bu hareketlerin incelenmesinde belirleyici bir etken oluşturmuştur.

Toplumsal hareketler, sosyoloji teorilerinde, kolektif eylemler (social action) ışığında incelenmiş, eylem sosyolojisi (aksiyonalizm) diye adlandırılan sosyoloji ekolünün doğmasında merkezi kavram olmuştur. Eski ve yeni toplumsal hareketler (YTH) olarak ikiye ayrılan sosyal hareketler, farklı tanımları, amaçları ve toplumun evrimleşmesinde oynadığı roller ile önemli bir alan oluşturmaktadırlar. Toplumsal hareketler, Alpuncu'nun tanımlamasına göre, birbirleriyle dayanışan, ortak bir fikri ve duyguyu paylaşan, haksızlık veya eşitsizlik olarak gördükleri bir meseleyi çözmek için seferber olup sorunlarının kaynağı olarak belirledikleri aktör ve/veya kurumlara yöneltilmiş protestolar düzenleyen, süreklilik kazanmış enformel toplumsal ağlardır (Alpuncu, 2013; Bayhan, 2014: 26). Tarrow ise, toplumsal hareketleri, ortak hedeflere sahip ve dayanışma içinde olan bireyler tarafından oluşturulan kolektif eylemler olarak tanımlamaktadır (Tarrow, 2011: 7; Demiroğlu, 2014: 134). Gerek Alpuncu'nun gerek ise Tarrow'un tanımlarında, dayanışma, ortak fikir ve hedef, ortak duygu, kolektif eylem ve protesto kelimeleri dikkat çekmektedir.

---

¹ İlk olarak, kitle psikolojisine değinen yazarlar arasında, Gabriel Tarde ve Gustave Le Bon'un teorilerini görmekteyiz. Bu iki Fransız yazar, hem sosyal psikolojinin kuramsal taşlarını oluşturmuşlar, hem de bireyin toplumsal gruplar içerisindeki tutum ve davranışlarına yer vermişlerdir.

Genel çerçevesiyle, kitle hareketleri, sosyal grupların karşılaştıkları tatminsizlikler, düş kırıklıkları sonucunda meydana gelen ve bu duygulara cevap olarak cereyan eden toplumsal hareketler olarak belirmişlerdir. Sosyoloji literatürü, bu hareketleri akıldışı (*irrasyonel*) hareketler olarak tanımlamış, söz konusu bu irrasyonelizmin, bir toplumsal grubun “gayri meşru” (illegitim) olarak görülen talepleri ile bağlantılı olduğu görüşü önem kazanmıştır.² Bu bağlamda, toplumsal çatışmaların analizleri “kitle” fenomenlerine dayandırılmıştır (Neveu, 2000: 36). Örneğin, hak taleplerinde bulunan yoksul sınıflar, kitle hareketi psikolojisi ile davranmışlar ve bu hareketler bir yandan irrasyonel, bir yandan gayri meşru olarak kabul edilmişlerdir.³

Bu makale, toplumsal hareket karakterinde cereyan eden Haziran 2013 Gezi Hareketi'nin, Fransız sosyal psikoloji ekolünün önde gelen yazarlarından Gustave Le Bon ve Alman psikoloji ekolünün öncülerinden Sigmund Freud'un bakış açıları ışığında, kitle psikolojisini incelemeye yönelik olacaktır. İlk olarak, bu yazarların görüşleri çerçevesinde kitle kavramı ele alınacak, ardından sürü (kitle) psikolojisinin kuramsal özellikleri incelenecek, son olarak da bir toplumsal hareket olarak tanımlanan fakat aynı zamanda sürü psikolojisi mantığı ile hareket eden bireyler ve onların oluşturdukları sosyal gruplar aracılığı ile şiddetini artırmış Gezi Hareketi'nin, incelenen kuramlar, Le Bon ve Freud'un görüşleri ve yaptığımız görüşmeler ekseninde, sosyal psikolojik boyutuna değinilecektir. Makalenin amacı, spesifik olarak Gezi Hareketi'nin kitle psikolojisini incelemeye yönelik olduğundan, toplumsal hareketler çerçevesinde bir incelemeye gidilmemiş, kitle psikolojisi üzerine önemli görüş ve analizleri ortaya koymuş iki yazar olan, Le Bon ve Freud'un teorileri ve görüşleri çerçevesinde değerlendirilmeye ve tartışılmaya çalışılacaktır.

Gezi Hareketi süresince Gezi Parkı'nda kurulan çadırlarda yaşayan ve aktif bir şekilde İstanbul'un farklı yerlerinde eylemlere katılan, yaşları 18 ile 27 arasında olan, 15'i kız, 5'i erkek öğrencilerden oluşan 20 üniversite öğrencisi ile yaptığımız yarı açık görüşmeler, çalışmamıza önemli bir katkı sağlamakla birlikte, hipotezlerimizin de doğrulanmasında önemli bir araç olmuşlardır. Görüşme yapılan gençlerin kimliklerini korumak amacı ile gençlerin isimleri

---

² Çünkü bu talepler, o dönemde, yoksul toplumsal sınıfların, zengin burjuva sınıflarına karşı geliştirdikleri talepleri kapsamaktaydı

³ Bu tanımlamalardan yola çıkarak, Vehbi Bayhan'ın da makalesinde ifade ettiği üzere, sosyal hareketlerin temelinde Le Bon'un “Kitle Psikolojisi” teorisinin yer aldığı mantığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Her dönemin toplumsal hareketlerinin ortak hedefi, bir grup insanın ya da kitlelerin, karşıt oldukları bir olayı protesto etmek için bir araya gelerek, kolektif bir ruh ve dayanışma ekseninde mücadele etme durumu olarak değerlendirilebilir. Bu mantıktan yola çıkarak, kitle hareketlerini, toplumsal hareketler bağlamında da ele almak yanlış bir yöntem oluşturmamaktadır. Daha önce de vurguladığımız gibi, kitle psikolojisi toplumsal hareketlerin temelini oluşturan ve bu hareketlerin anlaşılması ve analizinde önem teşkil eden sosyolojik öğelerdir.

yerine harf kullanımına gidilmiştir.

1. KİTLENİN SOSYAL PSİKOLOJİK TANIMI VE TEMEL ÖZELLİKLERİ

Sürü ya da kitle kelimeleri sosyal bilimlerde, özellikle sosyal psikolojik analizlerde, sıkça kullanılan kelimeler arasında yer almaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre, “kitle” insan topluluğu anlamına gelmektedir. “Kalabalık” ise, çok sayıda insanın bir araya gelmesiyle oluşan insan topluluğu demektir. “Kitleler” bir araya gelerek “kalabalığı” oluşturmaktadırlar. Sürü ise, yönlendirilebilen insan topluluğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, sürü ya da kitle kelimeleri, bir tutam insandan oluşan gruplaşmayı ifade etmektedir. Sürü ya da kitle kavramları, benzer ya da aynı amaç için bir araya gelmiş, hatta örgütlenmiş insan topluluğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu iki kavramın sosyal psikolojide aynı manaya geldiğini tespit ettiğimizden, her iki kavramı da kullanmanın sakıncalı olmadığı kanaatini taşımaktayız.⁴

Kitle psikolojisi üzerine önemli çalışmalar yapmış olan Fransız bilim adamı Gustave Le Bon'a göre, kitle kavramı genel tanımlamasıyla, milletleri, meslekleri, cinsiyetleri her ne olursa olsun, sıradan insanların oluşturduğu bir insan topluluğunu ifade etmektedir (Le Bon, 1895:16). Fakat psikolojik açıdan ele alındığında, kitle, bambaşka bir anlama bürünmektedir. Le Bon'a göre, kitle, bazı durumlarda ya da sadece çok özel durumlarda bir araya gelen insanların oluşturduğu topluluğu ifade etmektedir. Bir araya gelen bu insanlar, söz konusu durumlarda, kendi karakter özelliklerinden çok farklı özellikler ortaya koymaktadırlar. Öncelikle, kitleler, kışkırtılmaya son derece meyilli, şiddete yatkın yapılardır. Bu durumlar, kitlelerin anonim olmalarından kaynaklanmaktadır. Anonimlik kitle psikolojisinde, bireyin kimliğinin ve kişiliğinin bilinmemesidir. Bu durum, bireyin, kitle hareketi içerisinde daha az sosyal, sorumluluktan arınmasına, hatta saldırgan olmasına yol açmaktadır. Kitle içinde, bireysel bilinç kaybolur, birey bilinçaltı ile hareket etmeye başlar ve bu durum kolektif bilincin, Le Bon'un da deyimiyle, ortak bir ruhun doğmasına sebep olur. Çünkü kitlelerin en önemli özelliği, kolektif bir bilince, ortak bir ruha sahip olmalarıdır. Özellikle belli bir durumda oluşan bu kolektif bilinç, geçici olmasına rağmen, çizgileri çok net ve hedefe yönelik bir bilinç olma özelliğini taşımaktadır. Le Bon'a göre, söz konusu bu topluluk, taşıdığı bu özellikler sayesinde, organize bir sürü, başka bir deyişle, psikolojik bir kitle olma niteliğine dönüşmektedir. Bu insan topluluğu, yazarın deyimiyle, “kitlelerdeki zihniyetin tekleşmesi kanununa” tabi tek bir varlık olma özelliği taşıyan bir toplumsal yapıdır (Le Bon, İbid: 18).

⁴ Gustave Le Bon'un Fransızca dilinde yayınlanan kitabı “Psychologie de Foules”, Türkçe dilinde “Kitle Psikolojisi” olarak çevrilmiştir. Fakat bazı yazarlar, “sürü psikolojisi” kavramını da kullanmaktadırlar.

Dolayısıyla, psikolojik anlamda, kitle olarak hareket etmenin belli kuralları vardır. Bu kurallar, Le Bon'a göre, bireysel bilinçten vazgeçme, kolektif bilince sahip olma, birlik halinde hareket etme ve sürü içinde oluşan kurallara uyma şeklinde meydana gelmektedir. Kitle, hareket halindeyken ortak bir ruha bürünür. Le Bon'un ifade ettiği bu ortak ruh, söz konusu eylemin başarılı olabilmesi için, birbirinden farklı bireylerin sahip olmaları gerektiği ruhsal bir durumdur (Le Bon, İbid: 19). Ancak ortak bir ruh ile harekete geçen kitle hedefine ulaşabilmektedir. Bu ortak ruh içerisinde bireylerin entelektüel özellikleri, başka bir deyişle bireysellikleri yok olmaktadır. Çoğulculuk tekelliliğin içinde kaybolmakta, bilinçdışı özellikler ortaya çıkmaktadır. Le Bon'un yaptığı bu açıklamalar, kitle psikolojilerinin kendilerine has özelliklerini bir kez daha vurgulamaktadır. Peki, bireylerin bir araya gelmesi ile oluşan kitlelerin has özelliklerinin, karakterlerinin oluşumundaki başlıca sebepler nelerdir?

Birincisi, kitle içinde olan birey, kalabalığın ona aşlamış olduğu güven ve meydana gelen duygusal bağ ile büyük bir güç kazanır. Birey, yalnızken yapmaktan korktuğu şeyleri, kalabalıktan güç alarak yapmaya başlar. Bireyler, kendi karakterlerini bir kenara bırakıp, sürünün oluşturmuş olduğu ortama kendilerini bırakırlar. Kitle içindeki bireyin normal hayatında sahip olduğu sorumluluk duygusu, sürü hareketi içerisinde yok olur. Bireylerin kendilerini kitlenin ruhuna bırakmaları da ayrıca bir rol oynamaktadır. Kitle içerisinde oluşan kolektif ruhun etkisiyle, birey yenilmezlik duygusunu hissetmeye başlar, böylece kendini kitlenin ruhuna daha rahat teslim eder.

İkinci sebep ise, zihni sirayet, başka bir deyişle “bulaşıcılıktır” (*contagion*) (Le Bon, İbid: 21). Bulaşıcılık, kitlelere has olan özelliklerin oluşumuna sebep olan bir durumdur. Kitle içerisinde, her türlü duygu, eylem bulaşıcıdır. Bu bulaşıcılık o kadar etkin ve güçlüdür ki, birey çok kolay bir şekilde kişisel çıkarlarını kolektif çıkarlar uğruna feda edebilmektedir.

Üçüncü sebep ise, “telkine yetenekli” (*suggestibilité*) olmaktır (Le Bon, İbid: 21). Başka bir deyişle, etki altına girme durumudur. Yukarıda bahsettiğimiz bulaşıcılık olgusu, telkinlere uyma, yani etki altına girme durumunun bir sonucudur. Le Bon'a göre, telkine yetenekli olma, kitle içerisinde hareket eden bireyin başına gelen en önemli durumdur. Kitle, mücadelecî ruhu ve yarattığı birlik bilinci ile o kadar güçlüdür ki, kitle içerisindeki birey, kitlenin büyümesine ve güçlülüğüne kendisini hiç düşünmeden ve sorgulamadan teslim etmektedir. Bireyin bu çekici ve büyümlü hareket içerisinde, zihni hipnotize olmaktadır.

Genelde, kitle hareketlerinde bir lider vardır. Bu lider, sürü içerisinde katalizör bir rol oynamaktadır. Lideri takip eden bireyler, lider tarafından

hipnotize edilip, tamamen kitlenin yaratmış olduğu kolektif bilinç ve irade ekseninde hareket etmektedirler. “Hipnotik teslimiyet” ekseninde ortaya çıkan sürü davranışları, bireylerin arasında cereyan eden, Le Bon'un vurguladığı “mental bulaşıcılık” unsurunu beraberinde getirmektedir (Le Bon, İbid: 88-90). Bireyler, birbirlerine duygularını, fikirlerini bulaştırmakta, bireysel düşüncelerinden, liderlerinin de üzerlerinde oluşturduğu büyü ve cazibe aracılığı ile tamamen arınmaktadır. Sürü içerisindeki birey, artık kendi olmaktan çıkmış, bütünü ile sürünün cazibesi ile hareket eden bir birey halini almıştır.

Le Bon'un yanında, Fransız yazar Gabriel Tarde da, bireyin kitle psikolojisi içerisindeki tutumuna ve davranışsal özelliklerine değinmiştir. Tarde' a göre, sürü içinde hareket eden birey, sürünün oluşturduğu diğer bireyleri “taklit” (*imitation*) etmektedir (Tarde, 1895; Fischer, 2010: 8). Sürü hareketi, Tarde'ın görüşüne göre, taklit hareketidir. Le Bon'un kitle psikolojisinde vurguladığı, teslimiyet ve sonucunda ortaya çıkan bulaşıcılık olgusu, Tarde'ın görüşünde taklitçiliktir. Bireyler, birbirlerini taklit ederek kitle halinde hareket etmektedirler. Taklitçilik ilkesi, yazara göre, kitle psikolojisinin en önemli ilkesini oluşturmaktadır.

Fransız yazarlarının dışında, Alman sosyal psikoloji literatürü de kitle psikolojisine yer vermiştir. Alman ekolü, kitle kelimesi yerine halk kelimesini kullanmış, “halkların psikolojisi” adı altında, bireylerin birbirleriyle bağ kurarak, kitlesel olarak hareket etme durumunun oluştuğuna değinmiştir (Fischer, İbid: 229). Alman ekolünün başta gelen yazarlarından Sigmund Freud ise, “Kolektif Psikoloji ve Ben'in Analizi” isimli kitabında, sürü psikolojisi kavramını Le Bon'a yakın bir çerçeveden ele almış, bireylerin içinde buldukları topluluklardaki ilişkilerinin “libidinal” ilişkilerden oluştuğunu ifade etmiştir. Freud, Le Bon ve aynı zamanda Mc Dougall'ın öne sürdüğü telkin kavramı yerine, libido kavramını önerir. Libido, sevgi, aşk, cinsellikle ilgili dürtülerin kaynağıdır ve kitle ruhunun özünü bu tür ilişkiler oluşturur. Ayrıca, Freud'un psikolojik analizinde ortaya koyduğu düşünce, her insanın hayatına başka bir insanın (Öteki) müdahale ettiğidir. Bu fikrini şu şekilde açıklamıştır:

“Öteki, bireyin hayatında bir modeli, bir objeyi, bir ortağı, bir rakibi ifade eder. Bu sebeptendir ki, bireysel psikoloji, aynı zamanda sosyal psikolojiyi ifade etmektedir.”(Fischer, İbid: 10)

Bu söylemden yola çıkarak, Freud kolektif işleyiş ile ilgili psikolojik bir yaklaşım ortaya koymuş, Kilise ve Ordu gibi iki kolektif kurumsal yapı içerisindeki insan ilişkilerine değinmiştir. Ona göre, kurumlar içerisindeki insan ilişkilerinin işleyişi libido ile şekillenmektedir. İnsan ilişkileri, grup ve kurumlar içerisindeki ilişkiler libidinal ilişkilerdir. Özellikle kolektif yapılarda, bu ilişkilerin libidinal boyutu son derece etkindir.

Kitleler ile ilgili yaptığı analizinde ise, öncelikle “önderli” ve “öndersiz” kitle ayrımı yapmaktadır. Birincisi, spontane ve geçici kitle hareketleridir. Bir anda oluşur ve çok kısa zamanda bu kitle hareketi dağılır. İkincisi ise yapaydır ve dağılmasını önleyen belli faktörler vardır. Bu tür kitleler, Freud’a göre, kültürün ürünüdür, aynı Kilise ve Ordu kurumları gibi. Freud’un sözünü ettiği lider de, bu tip kitlelerde bulunan, sürükleyici bir rolü olan, önder durumundaki kişidir.⁵

Freud analizinde iki önemli noktaya dikkat çekmiştir. İlk olarak, her örgütte ya da kitlesel harekette, o örgüt veya kitle üyelerinin kendilerine model aldıkları, onda kendilerini gördükleri, sevdikleri ve değer verdikleri bir lidere ilkel bir bağlılık vardır. Örgütün üyeleri bu liderle kendilerini özdeşleştirmişlerdir. Bu “özdeşleşme” (*identification*), grubun üyelerinin, kendilerini birbirlerine eşit görmeye başlamalarına ve aralarında derin bir bağın oluşmasına sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla, kitlelerin varlıklarını sürdürebilmeleri için, bir liderin varlığı şarttır. Le Bon’un tasvir ettiği “kolektif ruh”, Freud’un analizinde, duygusal ilişkilerin tabanını oluşturduğu bir hal olarak ifade edilmiştir (Fischer, *ibid*: 10; 230). Kitleler içerisindeki ilişkiler, sevgi ilişkileridir.

Aynı Le Bon’un analizinde olduğu gibi Freud da, kitlelerin heterojen bir yapıya sahip olduklarını, bu heterojenliğin kitleleri oluşturan bireylerin farklılıklarından kaynaklandığını ifade etmektedir. Ancak, kitleler, bir araya gelip ayaklanmaya başladıklarında, homojen bir yapıya dönüşen gruplar haline gelmektedirler. Her ne kadar Freud psikolojik analizlerinde, bireyi analizlerinin merkezine yerleştirirse de, kitle psikolojisi incelemelerinde, Le Bon ile benzer düşünceler sergilemiş, kitlelerin homojenliklerinin, bireylerin ortak ruh ve birlik duygusunda cereyan ettiğini vurgulamıştır.

Freud, Le Bon’un kitle psikolojisi analizinde yer alan bazı fikirleri eleştirmiştir. Öncelikle, Le Bon’un kitlelerin en önemli özelliklerinden biri olarak gördüğü, “kolektif ruh” kavramı ve bu özellikten yola çıkarak analiz ettiği “bilinçaltı” kavramı Freud’un eleştirdiği başlıca görüşlerdir. Le Bon, kitle içindeki bireyin, bilincini kaybettiğini ve tamamıyla bilinçaltı ile, başka bir deyimle, bilinçsizce hareket ettiğini vurgulamaktadır. Freud, Le Bon’un bilinçaltı tanımlamasında, psikanalitik görüşün eksik olduğunu, bilinçaltının öncelikle bireysel olduğunu ve çok daha derin bir alan olduğunu ifade etmektedir. Freud’a

---

⁵ Rıdvan Türkoğlu, Radikal Gazetesinde yayınladığı yazısında, Gezi Hareketini “pasif kitle hareketi” olarak tanımlamıştır. Yazarın açıklamasında, pasif kitle hareketleri, bir olay ya da toplumsal bir mesele çerçevesinde oluşup, bir kaç gün ya da bir kaç ay sürdükten sonra dağılan hareketlerdir. Aktif kitle hareketleri ise, yine bir amaç doğrultusunda ortaya çıkan, fakat bu amacına ulaşan hareketlerdir. Genelde, toplumda evrimi ya da devrimi gerçekleştirme kapasitesine sahiptirler. Bu mantıktan yola çıkarak, Gezi Hareketi, pasif bir kitle hareketi olarak tanımlanmıştır. Rıdvan Türkoğlu, “Gezi Direnişi’nin Kitle Psikolojisi-2 : Kuşlar ve Ağaçlar”, Radikal, 18 Mart 2014.

göre, bastırılmış bazı düşünce ve duygular, bireyin bilinçaltına yerleşmekte ve ortaya “bastırılmış bilinçaltı” durumu çıkmaktadır (Freud, İbid: 10-13). Bu durumunda, bireyde orta ve uzun vadede travmalara ya da davranış bozukluklarına sebebiyet verebilmektedir.

Freud'a göre, bilinçaltı ve bilinçaltının depoladığı duygu ve düşünceler bireyseldir ve bireyin kişiliğinin oluşumunda ve toplumdaki davranışında çok önemli bir yer tutmaktadır. Freud, bireylerin sahip oldukları bilinçaltı alanını, kolektif ruh ekseninde ele almanın doğru olmadığını, bu alanın bireysel nitelikli bir alan olduğunu ve Le Bon'un bilinçaltı analizinde, “bastırılmışlığın” eksik kaldığını kitle psikolojisi analizinde açıkça ifade etmiştir. Fakat yaptığı bu eleştirilere rağmen, kitle içinde hareket eden bireyin, bilinçaltı ile hareket ettiği gerçekliliğini de anlamaya çalıştığını analizine eklemiştir. Zira Freud'a göre, birey kitle içindeyken, geçmişinde bilinçaltında yer etmiş bir duyguyu, fikri, düşünceyi, kitle ortamında oluşan bu ortak aracılığıyla ortaya çıkarabildiğini ve bilinçaltının bu ortamda dışa vurabileceğini ifadelerinde sıkça kullanmıştır (Freud, İbid: 10-11).

Freud'un, Le Bon'un analizine ek olarak belirttiği bir başka nokta ise, kitledeki liderlerin kitle psikolojisine olan etkisi ve verdiği güç ile ilgilidir. Freud'a göre, kitle içerisinde lider rolü üstlenmiş birey, kitleye mücadelesinde ihtiyacı olan canlılığı vermeden ve kitlenin amacına ulaşması için gerekli motivasyonu yaratmadan önce, kendisinin kitlenin amacına inanması gerektiğini vurgulamaktadır. Burada, Freud'un konuya tekrar bireysel mantıkla yaklaştığı dikkat çekmektedir. Liderlerin, kitleyi mobilize etmeden önce, önce kendilerinin mücadeleye inanmaları ve bu inançlarını da sonrasında kitleye aşılamalarının önemli bir etken olduğunu ifade etmiştir (Freud, İbid: 15).

Freud'un ele alıp Le Bon'un dile getirmediği bir diğer nokta ise, kitle içerisindeki bireylerin birbirileri ile olan ilişkilerinin niteliğidir. Freud, aynı grup içerisinde hareket eden bireyleri birleştiren gücün sevgi (*libido*) olduğunu vurgularken, Le Bon insanları bir araya getiren ve birbirine bağlayan unsurların, kitle içerisinde oluşan ortak ruh ve bireylerin bu ruha teslimiyeti olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, Freud Le Bon'un aksine, bireyin ruhsal ve duygusal tarafına daha çok ağırlık vermiş, bireyin kitle hareketi içerisinde bile bireyselliğini ve bilincini tamamıyla kaybetmediğini belirtmiştir. Kolektif psikolojinin genel analizinin yanında, Freud, bu psikolojik yapı içinde olan bireyin, ruhsal, psişik ve benlik konularına daha geniş yer vermiş; bireyin, kitle içerisinde oluşan psikolojisi ile kitleyle, kitlenin lideriyle ve üyeleriyle kendini nasıl özdeşleştirdiğine dikkat çekmiş ve bu kitle hareketi içerisinde bireyin “Ben'in ideali” adını verdiği, kimliksel arayışını ve kendini kitle içerisinde keşfetme konularına ayrıca değinmiş ve analiz etmiştir (Freud, İbid: 59-63).

Freud, her ne kadar yer yer Le Bon'a eleştiriler yapmış olsa da, birey ve toplumun birbirinden ayrılmaz bir ikili olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Birey, Freud'un deyişiyle, "Ben", bir kişi ve kişilik olmanın yanında, bir sosyal varlıktır. Bireyler, kolektif bir yapının fertleri olmanın yanında, söz konusu toplumun sosyal ve ruhsal yapısında da önemli ve belirleyici rolü olan varlıklardır.

Freud, kolektif psikolojiyi çalıştığı bu kitabını, Le Bon'un kitabından 30 yıl sonra yazmış ve sosyal psikolojiye farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Kitabında, kitle içerisindeki bireyin psişik özelliklerine değinmiş ve bu durumun toplumun işleyişine nasıl etki ettiğini tartışmıştır. Le Bon'un Freud'un analizine dair yaptığı herhangi bir eleştiriye, kaynak araştırmalarımızda rastlanmamıştır.

2. GEZİ HAREKETİ VE KİTLE PSİKOLOJİSİ

Gezi Hareketinin kitle psikolojisini analiz etmeden önce, bu hareketin nasıl ve ne koşullarda başladığını kısaca anlatmamız faydalı olacaktır. Gezi Hareketi olarak adlandırılan toplumsal ayaklanma, Gezi Parkı'ndaki ağaçların kurtulabilmesi için toplumun belli kesimlerinin başlattığı bir toplumsal ve kitle hareketidir. AKP iktidarının Gezi Parkı alanına AVM ve kışla yapmak için ağaçları keseceğini medya kanalları aracılığı ile duyurması, halkın belli kesimlerini harekete geçirmiş ve toplumsal grupların park içerisinde çadırlar kurarak durumu protesto etmelerine sebebiyet vermiştir.⁶ Mayıs'ın son haftası başlayan bu eylem, 31 Mayıs günü ciddi bir çatışma ortamına dönüşmüştür.⁷ Polislerin gecenin bir yarısı parka girip çadırlarda uyuyan insanları tazyikli su ile dağıtmak istemesi, bu toplumsal grupların da onlara karşılık vermelerine sebep olmuştur. İşte o geceden itibaren, Gezi Parkı protestosu dediğimiz olay, Gezi Hareketine dönüşmüştür. Vehbi Bayhan, makalesinde, kitlelerin "karşıtlık" çizgisinde bir araya geldiklerinden bahsetmektedir (Bayhan, İbid: 29): Kitleleri oluşturan insanlar, karşı oldukları olaylar veya fikirler için bir araya gelmekte ve kitleler halinde bu olayı ya da fikri protesto etmektedirler.

Mantık ve duygu birliği ekseninde İstanbul'da başlayıp, ilerleyen günlerde, Türkiye'nin farklı illerine dağılan bu hareket, örgütlenmiş bir sosyal harekete dönüşmüştür.⁸ Gezi Hareketi'nde, gerek kolektif bilinç, gerek isyan duygusu, gerek ortak ruh, gerek taklitçilik gerek ise bulaşıcılık unsurları kısa zamanda kendini göstermeye başlamıştır.⁹ Ancak, yazarın da değindiği gibi, bu hareketin

⁶ "Gezi Parkı'ndaki kavganın sebebi AVM planı", *Hürriyet Gazetesi*, 25 Nisan 2013.

⁷ Gezi Hareketi'nin dış basına yansımaya ile ilgili olarak; "Turkey protests spread from Istanbul to Ankara", *Euronews*, 31 Mayıs 2013.

⁸ "2.5 milyon insan 79 ilde sokağa indi", *Milliyet Gazetesi*, 23 Haziran 2013.

⁹ Gezi Parkı'na kitlesel katılımın yoğunluğu için, *bks*, "Gezi'ye rekor katılım: 7.5 milyon kişi", www.aydınlıkgazete.com, 21 Haziran 2013.

bir de mantık dışı davranışı vardır. Mantık dışı davranış, Le Bon'un tasvir ettiği, kitle psikolojilerinde meydana gelen bir durumu sergilemektedir. Belki bu sebeptendir ki, bazı yazarlar kitle hareketini rasyonel olarak tanımlamakta zorlanmaktadırlar. Bu tip kitle hareketlerinde, duygu, rasyonellikten çok daha etkili olmakta ve söz konusu toplumsal hareketi bu duygu birliği şekillendirmektedir. Peki, Gezi Hareketi sürecinde, mantık dışı davranış ve tutumların etkisinin derecesini nasıl ve ne yoğunlukta yorumlamak gerekir?

Öncelikle, Gezi Parkı direnişine katılan nüfusun sosyolojik özelliklerine değinmek faydalı olacaktır. Gezi direnişinde, homojen bir toplumsal tabakadan bahsetmek pek mümkün değildir. Farklı sosyo-ekonomik sınıflara ait, farklı yaşam tarzlarına sahip, farklı inanç sistemlerine ve mezheplere ait, çeşitli etnik gruplardan oluşan binlerce birey ve yine onların oluşturdukları farklı sosyal grupların varlığından bahsetmek yanlış olmayacaktır.

Vehbi Bayhan, makalesinde, Gezi Parkı direnişine katılanları üç halkaya ayırmaktadır. Birinci halka, Gezi Parkı'ndaki ağaçlara sahip çıkan bireylerden oluşmaktadır. Aslında bu bireyler, apolitik olan, belli bir siyasi ideolojiyi ya da partinin ideolojisini sergilemeyen, bütünüyle çevreci gruplardan meydana gelmektedir. Bayhan, anti-politik olarak tanımladığı bu halkanın, çekirdek bir akademisyen grubunu da içerdiğini, "Taksim Platformu"nu kuran bu akademisyenlerin de etkin olduğu bu halkanın "Geziciler" olarak adlandırılabilirliğini ifade etmektedir.

Birinci halkanın dışında oluşan ikinci toplumsal gruplaşmanın ise, daha heterojen olduğu, farklı fikir ve görüşler ekseninde örgütlendiğinin altını çizmektedir. Fakat bu ikinci halkadan oluşan birey ve grupların da ortak özellikleri bulunmaktadır. Özellikle, AKP'ye karşıtlık, ulusalcılık, laiklik gibi kavram ve değerlerin savunucusu olan bireyler, gruplar, siyasi partiler, STK'lar ve diğer siyasi örgütler bu halkanın farklı aktörlerini oluşturmaktadır. Varlıklarını ve mücadelelerini bir takım sloganlar ve sembollerle süslemektedirler. Bunlar, bayraklar, flamalar, 68 kuşağının simgesi haline gelmiş Deniz Gezmiş'in resimleri ve hatta renklerdir. Bu heterojen halka tarafından kurulan "Taksim Dayanışması", Gezi Hareketi sürecinde hayli etkin bir rol oynamıştır.

Bayhan'ın kaleme aldığı üçüncü toplumsal kitle ise, ikinci halkanın etrafında oluşan grup ya da grupları içermektedir. Bu halkayı diğer halkalardan ayıran özellik ise, şiddete başvurarak hareketi kirleten gruplardan oluşmasıdır (Bayhan, İbid: 40; Oran, 2013). Bu gruplar, Gezi Hareketinin marjinal, radikal gruplarını kapsayan, eylemlerini şiddete başvurarak sürdüren, birlik ve dayanışma duygusundan yoksun, etrafa zarar veren ve çevreyi korkutan gruplar olmuşlardır. Yapılan gözlemlerde, etrafı terörize eden ve her fırsatta polis ile çatışmaktan çekinmeyen bu gruplar, Gezi Direnişi ruhuna da zarar vermişler ve

direnen diğer grupları varlıkları ile rahatsız etmişlerdir. Hatta Gezi Hareketi'ni, kendi emellerine alet etmişler ve hareketi asıl amacından saptırmışlardır. Başka bir deyişle, bu marjinal gruplar, kendilerini Gezi Hareketi ortamında ortaya koymaya çalışmışlar ve o ortamı kendi çıkarları için kullanmışlardır. Bu üçüncü halkanın duruşu ve eylemleri, diğer halkaların direniş ve mücadelesine de zarar vermiş, siyasetçiler tüm Gezi direnişçilerini bu gruplara dâhilmiş gibi tanıtmışlardır. Söz konusu bu durumda, marjinal olmayan, tamamıyla çevreci mantıkla direnişini sürdürmek isteyen gruplarda, öfke ve nefretin oluşmasına sebep olmuştur.

Tüm bu gelişmelerin sonucunda, çevre hareketi olarak başlayan Gezi Hareketi, sonrasında siyasi ve ideolojik bir harekete dönüşmüş, hükümetin istifasını haykıran, mevcut siyasal sistemin değişimini isteyen, hatta devrim yapma arzusunu içeren bir harekete dönüşmüştür. Söz konusu bu kitle hareketi, bu gelişim süreci içerisinde, tipik bir sürü hareketi psikolojisi sergilemeye başlamış, bu psikoloji ile hareket eden bir toplumsal eylem halini almıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde değinmeye çalıştığımız kitle psikolojisinin özelliklerini, Gezi Hareketi'nin başlangıç anından sonuna kadar yer yer görebilmekteyiz. Gezi Hareketi'nin, bir kitle psikolojisi oluşturduğunu ve bu psikolojinin etkisiyle, kitlelerin gerçekleştirdikleri eylemleri ve bu eylemlerin özelliklerini nasıl açıklayabilir ve tanımlayabiliriz?

Kitle Psikolojisinin temel özellikleri, Le Bon'un analizinde, ortak ruh, kolektif bilinç ve duygu birliğini kapsamaktadır. Sigmund Freud ise, kitle içerisinde hareket eden bireylerin, "libidinal" adını verdiği, sevgiye dayalı bağ ve ilişkiler kurarak bir kitle oluşturabildiklerine değinmiştir.

Bu iki yazarın vurguladıkları ortak nokta, kitlelerin kolektif bilince ve duyguya sahip oldukları gerçeğidir. Bu analizlerden yola çıkarak, toplumsal bir hareket olan Gezi Hareketi'nin, farklı bireylerden oluşan ve bu bireylerin sahip oldukları ortak bilinç ve amaç çerçevesinde, bir kitle hareketi olma özelliğini nasıl oluşturduklarına değinmeye çalışacağız.

Kitle içerisinde hareket eden birey, kendi özelliklerini bir kenara bırakıp, hatta feda edip, kitlenin amacı çerçevesinde oluşan o ortak ruh, ortak bilince kendini teslim etmektedir. Bu durum, Le Bon'un altını çizerek ifade ettiği bir durumdur. Birey aslında bireyselliğini alt benliğinde muhafaza etmekte, fakat kitle hareketi içerisinde oluşan bulaşıcılık durumuna bir süre sonra karşı koyamamaktadır. Zaten bu da kitlelerin başlıca psikolojik özelliklerinin oluşumunda önemli bir faktördür. Gezi Hareketi'nde, Le Bon'un tasvir ettiği bulaşıcılık durumuna sık sık rastlanmıştır. Birkaç yüz insan ile başlayan bu

eylem, çok kısa bir sürede, binlerce insana bulaşmış ve adeta dev bir harekete dönüşmüştür.

Boğaziçi Üniversitesi, sosyoloji son sınıf öğrencisi olan A, tam da bu nokta ile ilgili şunları söylemiştir:

“Şu an içinde bulunduğumuz durum tam bir sürü hareketi. Birbirinden farklı insanlar, tek bir amaç için bir araya gelmişler: ağaçları kurtarmak. Fakat bizi bu şekilde gören ve konuyla hiç bir ilgisi olmayan insanlar da aramıza katıldılar. Çok kısa zaman içinde, bizim gibi düşünmeye, bizim gibi davranmaya başladılar. Artık Gezi Parkı yok, Gezi ruhu var”.¹⁰

Gezi Hareketi'nin sosyal-psikolojisi üzerine bir analiz yapan, psikolog Hale Boratav, analizinde, eylemin büyümesi ve farklı birey ve grupları da içine almasındaki nedeni, 31 Mayıs gecesi polislin kullandığı şiddete bağlamaktadır.¹¹ Polis kuvvetlerinin, çadırda uyuyan insanları dağıtma eylemi, halkın belli kesimlerinde öfkenin ve intikam duygusunun oluşmasına sebep olmuştur.¹² Zaten hareketin ana motivasyonunu da sağlayan tüm bu öfke, kızgınlık ve intikam duygusunun, insanlara yapılan baskı ve davranış şekilleri sonucunda cereyan etmiş olmasıdır. Farklı siyasi, ideolojik fikirlere, ekonomik koşullara sahip olan insanların bir araya gelmelerinde, iktidara, politikasına ve fikirlerine karşı olma, bu karşıtlığın sonucu olarak da, öfke, kin, nefret gibi duyguların ortaklığı en önemli faktör olmuştur.

Bu noktada, kitle psikolojilerinde yaygın olarak görülen, şiddette başvurma duygusunun meydana gelmesi kaçınılmaz bir durumdur. Le Bon, bu durumu, kitlerin duygularındaki basitliğe ve de abartıcılığa bağlamaktadır. Duygular basittir, çünkü bu duygusal nitelikte olan davranışlar kitlelerin haksızlığa uğradıklarına inandıkları anda doğal olarak gelişen tepkisel davranışlardır. Kitlelerin duygularındaki abartıcılık ise, zekaya değil, yine duygulara ait olan bir durumdur. Freud'a göre, kitle içindeki oluşan bu duygular, ne bir şüphe, ne de bir kararsızlık taşımaktadır (Freud, İbid: 13). Kitleler, bir olay karşısında, duygularını çoğu zaman kontrol etmekte zorlanan ve anlık kararlar ile hareket etme özelliğine sahip olan yapılardır. Antipati duygusu bile, kitle içindeki bireyde hızlı bir şekilde vahşi bir nefrete dönüşebilmektedir. Kitlelerde ortaya çıkan bu duygusal durum, “kitlelerin şiddet duyguları” olarak tanımlanmaktadır (Le Bon, İbid: 35). Le Bon ile paralel bir bakış açısı sergileyen Freud ise, bu durumu “nevrotizm” ile bağdaştırmış; kitle içinde öfke, aşırı sinir, nefret gibi duygular ile hareket eden bireyin “nevrotik” bir insanın sergilediği özellikler ile benzer olduğunu vurgulamıştır (Freud, İbid: 14-15). Görüşme yaptığımız üniversite

¹⁰ A, Erkek, 25 Yaşında, Boğaziçi Üniversitesi.

¹¹ Hale Boratav, “Gezi'nin sosyal psikolojisi”, www.psikolog.org.tr, 2 Ağustos 2013.

¹² “Gezi Parkı'nda gece nöbeti”, *CNN Türk*, 31 Mayıs 2013.

öğrencisi F, Gezi Hareketi'nin yaymış olduğu ve yarattığı heyecanın etkisiyle, protesto ortamlarında, gençlerin çoğu kez kendilerini kontrol edemediklerini, sergiledikleri davranışların anlık olduğunu ve bazı durumlarda aşırı tepki gösteren karakterler belirlediğini söylemiştir.¹³ F'nin bu söylemi, Freud'un altını çizdiği, aşırı heyecan, öfke, sinir ve nefret gibi duyguların yoğun olduğu ortamlarda bireyin, “nevrotik” bir tutum içine girme durumunun bir örneğini oluşturmaktadır.

Kitle içerisinde hareket eden bireyler, hem kendilerine hem de gruplarına yapılan davranışı hazmedememiş ve kendileri de hissettikleri öfke duygusu ile bu yapılan şiddete, şiddetin bir türüne başvurarak karşılık vermişlerdir. Le Bon, şiddet kullanımının, kitle hareketlerinde, psikolojik bir tutum olduğunu, onları ezen gruplara karşı kullandıkları bir silah olarak yorumlamaktadır (Le Bon, İbid: 34-36). Polis kitleleri dağıtmak için kullandığı biber gazı, bu gazın kullanılma şekli ve araçları, Tomadan atılan kimyasal solüsyonlar, kitlelerde bu saldırılara cevap verme isteği doğurmuş ve benzer şekilde karşılık verme duygusunu oluşturmuştur. Dolayısıyla, kitle hareketlerinde, şiddete başvurma eylemi, meşru sayılabilmektedir. Bu durum, çatışmaların sonucunda doğan bir davranış biçimidir.

Aynı zamanda, işlevsel kuramın önde gelen sosyologlarından Amerikalı Karl Merton da, toplumda bazı grupların sosyal baskıya daha hassas olduklarını, bu hassasiyet karşısında da, sapkınlığa daha yatkın olduklarını ifade etmektedir. Kitlelerin hassas oldukları bazı konular, onları sapkınlığa ya da şiddete götürebilmek ile birlikte, isyan derecelerini de arttırabilmektedir (Mucchielli, 2014: 29). Rıdvan Türkoğlu, Gezi Hareketi'ndeki insanların eylemlere yoğun bir şekilde katılma arzusunun, içlerinde oluşan iktidar ve güç kullanma hevesine bağlı olduğunu vurgulamıştır. Böyle bir durumda, bir yandan iktidarın toplumun bazı kesimleri üzerindeki baskısı ve dışlayıcı diskuru, diğer yandan ise polisin kontrolsüz müdahalesi önem taşımaktadır (Türkoğlu, İbid).

Kitle içinde hareket eden birey, toplumda tek başınayken, düşünemeyeceği, yapamayacağı şeyleri yapabilme yetisine sahiptir. Örneğin bir kahraman olma arzusu, şiddete başvurma eğilimi, bir anda coşkulu bir kişiliğe bürünmesi, kitle içinde hareket eden bireyin istem dışı hissettiği ve gerçekleştirmek istediği duygulardır. Bu durum, bireyin, kitleden ya da kitle liderinden aldığı cesaret, ona duyduğu gözü kapalı güvenden de kaynaklanabilmektedir. Kitleler, bilincini kaybetmiş, kendini tamamıyla kitlenin ruhuna teslim etmiş bireylerden oluşan bir yapı olmak ile beraber, hem kriminal hem de kahraman olabilme özelliğine sahiptirler. Bir amaç uğruna ölmeyi göze alanlar ile yine bir amaç

---

¹³ F, Erkek, 25 Yaşında, Bilgi Üniversitesi.

doğrultusunda kahraman olanlar. Le Bon, kitlelerin kahramanlığını şu kelimeler ile ifade etmektedir: “Biraz bilinçsiz kahramanlıklar, ama şüphesiz, bu kahramanlıklar ile tarih yazılıyor” (Le Bon, İbid: 23). Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi öğrenci B, Gezi Hareketi'nin unutulamayacak kahramanlar yarattığını, bu kahramanların hiç şüphesiz eylemler sırasında, tüm yürekliliklerini ve cesaretlerini ortaya sererek, ölümü bile göze alarak, tarihe isimlerini yazdırdıklarını ifade etmiştir.¹⁴ Kitle içerisindeki bireyler, bir yandan amaçları için her şeyi göze alarak mücadele ederken, diğer yandan ise, tarihi yazan birer kahraman olma özelliğini taşımaktadırlar.

Freud de Le Bon ile benzer görüşler paylaşmış, kitle içinde hareket eden bireyin, kitle ruhundan aldığı güç ve cesaret ile gerçek hayatta yapmaktan çekineceği birçok şeyi yapabilme gücünü bulduğunu, bilinçaltında yer eden, ortaya çıkaramadığı ama aslında çıkarmak istediği özelliklerini, kitle ortamında, rahatça ortaya çıkarabildiğini açıklamıştır. Bir başka deyişle, birey, kitle içinde, kendini tekrar bulma, kendini tanıma ve aynı zamanda geliştirebilme imkânı bulabilmektedir (Freud, İbid: 59-64).

Kitlelerin bir başka duygusal özelliği ise, maneviyatlarıdır. Kitlelerin manevi değerleri ya da etik bir duruşları olduğuna dair farklı görüşler vardır. Bir amaç çerçevesinde kurulan kitle hareketleri, bu amaca sahip oldukları değerlerin de katkısıyla daha da yaklaşabilmektedir. Her ne kadar, kitleler şiddeti kullanan, kriminal olabilme özelliği taşıyan yapılar olsa da, Le Bon, kitle içinde hareket eden bazı bireylerin sahip oldukları, kendini feda etme, özveride ve fedakârlıkta bulunma, koşulsuz bağlanma duygularının birer erdem oluşturduğunu ifade etmektedir. Kitleler bu değerlere bilinçsizce sahip olsalar da, bunları hissetmeleri ve hissettirmeleri onları diğer toplumsal yapılardan ayırmaktadır. Bu bağlamda, Gezi Hareketi'nde yer alan bireylerde de ve onların oluşturduğu kitlelerde de, bu manevi değerlerin varlığı göze çarpmaktadır. Yanındaki arkadaşını korumak için kendini öne atan, içinde bulunduğu grubun tüm üyelerinin karşı taraftan gelen şiddete karşı korumak için kendini grubun lideri ilan eden bireyler, Gezi Hareketi'nde de sık sık görülen durumlar arasında yer almaktadır. Bu hareket aynı zamanda, gençlerin bu amaç uğruna canlarını verdikleri bir eylem olma özelliğine de bürünmüştür. Bu eylemi devrimsel bir hareket olarak gören bazı gençler ve sosyal gruplar, polis ile çatışmaktan çekinmemiş, kendilerini bu devrim uğruna feda ettikleri fikri sosyal medyada da yer almıştır.

Kitlelerin maneviyatına bu pencereden bakıldığında, tabii ki bir erdemden söz etmek mümkün olamaz. Fakat fedakârlık gösterme, özveride bulunma gibi davranışlar, Le Bon' a göre, o dönemin psikologlarının düşündüklerinin aksine, kitlelerin maneviyatlarının olduğunun bir göstergesidir (Le Bon, İbid: 39).

¹⁴ B, Kadın, 23 Yaşında, Marmara Üniversitesi.

Bireylerin, direniş esnasında birbirlerine gösterdikleri bu bağlılık ve birlik duygusu, Freud'un kitle psikolojisi analizinde altını çizdiği, "sevgi" bağı çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Freud, kitle içindeki bireylerin, birbirlerini sahiplenme, koruma, arkasında durma gibi davranışları, kişilerin birbirlerine olan sevgileri ile açıklamıştır. Yazara göre, kitle içindeki bir birey, diğer bireye ya da bireylere duyduğu sevgiden dolayı her şeyi göze alabilmekte ve hatta yapmaktan çekinebileceği şeyleri yapabilmektedir. Başka bir deyişle her şey kitle içinde oluşan sevgi uğrunadır. (Freud, İbid: 23-27).

Kitlelere has ve Gezi Hareketi'nde de gözlemlediğimiz tüm bu duygular, eylemler ve değerlerin yanında, yine kitle hareketlerine has sayılabilecek başka unsurlar da yer almaktadır. Bu unsurlardan bazıları; kitle hareketlerinde birer lider olması, o liderin kitleyi yönlendiren ve eylem sırasında bireylere güven aşıl原因an bir varlık olması; kitlelerin yarattıkları ve onların sembolleri ve imajlarını sergileyen sloganlarının olması ve kendilerine eylemleri süresince bir hayal dünyası yaratmaları, başka bir deyişle hayalci bir dünya kurmaları olarak özetlenebilir.

Gezi Hareketi'nde, yer yer ve zaman zaman bir liderin öncülüğünde insanların eylemlere katıldıklarını, bu liderlerin eylemleri yönlendirdiklerini ve daha etkin bir hale getirdiklerini gözlemledik. Kitlelerdeki önder pozisyonundaki kişiler, düşünce adamları değil, aksiyon adamları olarak tanımlanmaktadır (Le Bon, İbid: 84). Özellikle, Haziran ayının ortalarında, Çarşı grubunun bazı üyeleri, Beşiktaş ilçesinin belli yerlerinde, çarşı yakını ya da Dolmabahçe gibi, eylemlere hareket katmışlar ve ön saflarda yer almışlardır.¹⁵ Bireyler ve gruplar, lider pozisyonundaki hareketin öncülerini takip etmişler ve onların işaretleri doğrultusunda eylemlerini programlamışlardır. Çarşı grubu üyelerinden üniversite öğrencisi C, kendisini eylemlerde ön plan atmasını şu şekilde anlatmıştır:

"Çarşı grubu olarak, böyle bir protestoda yer almamız mümkün olamazdı. Halka ve mahallemize yapılan şiddet bize yapılmıştır. Özellikle, Beşiktaş mahallesinde tüm direnişçi arkadaşlarımıza yapılanlara cevap vermek, onları korumak bizim görevimizdir. Bu eylemlerde öncü pozisyonunda isek, bu tamamen mahallemizi ve arkadaşlarımızı korumak için edindiğimiz bir görevdir".¹⁶

Çarşı grubu üyesi C'nin bu söyleminin, Freud'un, kitle hareketlerindeki lider pozisyonundaki kişinin özellikleri ile özdeşleştiği görülmektedir. Liderler, Freud tarafından, sevilen, sayılan, güvenilen bireyler olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda lider sıfatındaki kişinin, kitleyi harekete geçirmeden önce,

¹⁵ "Beşiktaş'ta Gezi Park Eylemleri", *Zaman Gazetesi*, 3 Aralık 2013.

¹⁶ C, Erkek, 26 Yaşında, İstanbul Üniversitesi.

kendisinin mücadeleye inanmasının çok önemli bir kural olduğunu Freud analizinde açıkça ifade etmiştir. Yazarın eklediği bir diğer nokta ise, liderin kitleyi kontrol altına alabilme durumudur. Zira Freud, panik unsurunun yönetilmesi gereken bir durum olduğunu, panik yapan bir kitlenin, çok çabuk dağılma tehlikesi ile karşı karşıya gelebileceğini vurgulamıştır (Freud, İbid: 31-32). Bu bağlamda, liderler, kitleler için hem organizatör rolü olan hem de dengeleyici rol üstlenen aktörlerdir. Gezi Hareketi süresince, lider pozisyonundaki kişilerin, direnişe olan inançları ve bu inançlarından beslenerek, kitleleri nasıl yönlendirdikleri de, gözlemlenen detaylar arasında yer almaktadır. Örneğin, bazı kitleler, direniş anında, Çarşı grubu üyelerine güvenmişler ve onlardan aldıkları güç ile eylemlere daha derin bir inançla katılmışlar ve daha soğukkanlı yaklaşabilmişlerdir.

Harekete kitle hareketi olma özelliği katan bir başka nokta ise, eylemcilerin kullandıkları sloganlar ve imajlardır. Le Bon, kitlelerin, amaçlarını tarif eden ve bu amaca anlam katan sloganların önemini kitabında detaylı bir şekilde altını çizmiştir. Freud ise, aynı önemle bu konuya değinmiş, bireyler kadar, sosyal grup ve kitlelerin de, “entelektüel üretim” yapabilme yetisine sahip olduklarını, yaşanan ve karşılaşılan sorunlara, entelektüel çalışma yaparak çözümler bulunabileceğini açıkça belirtmiştir. Bu bağlamda, Freud içinde, dilin, şarkıların, folklorik tüm öğelerin, önemi büyüktür (Freud, İbid: 18).

Kitleler, bir yandan kullandıkları bu sloganlar ile amaçlarını daha net bir şekilde sergileyebilmekte, diğer yandan ise, bu araçlar sayesinde ortak bilinç olma özelliklerini karşıt oldukları gruba gösterebilmektedirler. Bu sloganlar, Gezi Hareketi'nde, “Occupy Gezi”, “Herkes Çapulcu”, “Her yer Taksim, her yer Direniş”, “Boyun Eğme” gibi kelimelerde anlam bulmaktadır. Aynı zamanda, kitlelerin akşam saatlerinde Taksim'de toplanıp müzik çalmaları, direnişi anlatan besteler yapmaları, bu bestelerde ve şarkılarda sloganlarını kullanmaları, dans etmeleri, hatta şiir okumaları, direnişe teatral bir hava katmış ve insanların yaşadıkları o şiddet dolu ortamdan biraz uzaklaşmalarına yardımcı olmuştur. Bayhan, makalesinde, Gezi Hareketi'nin romantizmine değinmiştir. Aynı Avrupa'daki 68 Hareketi gibi, Gezi direnişinin de romantik bir tarafı olduğunu ve bu romantizmin gençlerin sergiledikleri sanatsal ve entelektüel aktivitelerde hayat bulduğunu ifade etmiştir (Bayhan, İbid: 45). Örneğin, Duman müzik grubu, protestolara destek vermek için “Eyvallah” adında bir şarkı bestelemiştir;¹⁷ Boğaziçi Caz Korusu, Recep Tayyip Erdoğan'ın “çapulcu” söylemini, Kocaeli bölgesi türkülerinden “Entarisi Ala Benziyor”dan düzenledikleri “Çapulcu Musun Vay Vay” adında şarkısı ile eleştirmiş; Kardeş Türküler ise, Başbakan'ın

¹⁷ “Duman'ın Gezi Parkı Şarkısı”, *Haberevet.com*, 2 Aralık 2013.

sözlerinde ilham alarak “Tencere Tava Hep Aynı Hava” şarkısını bestelemiştir.¹⁸

Hareketin birer imaj haline gelmesinde etkin olan bir başka araç ise, mizah olmuştur. Gerek gençlerin ürettikleri mizahi kelimeler, duvar yazıları, giydikleri kıyafetler, gerek ise mizah dergilerinde direniş ile ilgili yapılan çizimler, karikatürler, harekete ironik bir hava katmış ve yaşanan olaylara farklı bir perspektiften bakma imkânını sunmuştur. Hatta Otpor aktivisti Maroviç, BBC'ye verdiği bir röportajda, direniş hareketlerinde mizahın önemini ve gücünü şu şekilde anlatmıştır:

*“Rejimin komik yanlarını gösterirsiniz ve sonrasında onun meşruiyetini kaybettiğini söylersiniz. Sonrasında da neler yapılması gerektiği konusunda çalışmaya başlarsınız”.*¹⁹

Aslında, imajlar sadece hareketin bir aynasını oluşturmamış, aynı zamanda da hareketin ideolojisini açıkça ortaya koymuşlardır. Gençlerin, direniş devrimsel bir anlam yüklemeleri, ülkemizde de gösterime giren (V for Vendetta) filmi ile popülerlik kazanmış olan Guy Fawkes maskesini takmalarıyla daha da belirgin hale gelmiştir.²⁰ V, yaşadığı ülkedeki baskıcı rejime karşı, toplumda farkındalık yaratmak için, yayın organlarına korsan giriş yapmış, toplumu 5 Kasım günü, parlamento binasının önüne çağırarak ve Evy Hammond karakterinin yardımı ile ilgili tarihte, İngiliz Parlamento binasını ve ikon olan saat kulesini (Big Ben) havaya uçurmuştur. Bu eylem ile birlikte, ülkede bir tür devrim meydana gelmiştir. Gezi Parkı eylemleri sırasında görüştüğümüz gençlerden biri kullanılan sembollerin önemini şu şekilde anlatmıştır:

*“Bu hareket ideolojik bir harekete dönüşmüştür. Biz V maskesi takarak, ideolojik görüşümüzü ve cesaretimizi açıkça ortaya koyuyoruz. Anlayan, bunu zaten anlıyor. Belki bir devrim olmayacak ama evrim olacağı kesin.”*²¹

Daha öncede değindiğimiz gibi, Gezi direnişi bir siyasal ve ideolojik harekete dönüşmüş, toplumun bazı kitlelerini, hükümetin otoriter söylemine karşı ayaklanması ile daha da etkin hale gelmiştir.²²

Bir kitle hareketi olma özelliğini göstermeye çalıştığımız Gezi Hareketi'nin psikolojisinde cereyan eden bu davranış şekillerinde, Le Bon'un vurguladığı, duyguların otoriterliği ve aynı zamanda muhafazakârlığı dikkat çekmektedir (Le

¹⁸ “Kardeş Türküler'den Tencere Tava Havası”, *Milliyet Gazetesi*, 2 Kasım 2013.

¹⁹ “Gezi Eylemcilerinin Akıl Hocası Kim”, *Haber7*, 13 Haziran 2013, <http://www.haber7.com/guncel/haber/1038309-gezi-eylemcilerinin-akil-hocasi-kim>

²⁰ “V for Vendetta”, Warner Bros. Pictures, 2006.

²¹ E, 21 Yaşında, Erkek, İstanbul Üniversitesi.

²² “Gezi Parkı'ndan milli uyanışa”, *Yeni Mesaj Gazetesi*, 13 Mayıs 2013; “Gençlik, önce özgürlük diyor”, *Radikal*, 21 Ağustos 2013.

Bon, İbid: 37). Le Bon, genelde tüm kitle hareketlerinde, bu özelliklerin varlığının altını çizmektedir. Kitlelerin otoriterlikleri, karşı oldukları bir fikre, bir olaya ya da bir ideolojiye karşı gelirken kullandıkları yöntemler ile açıkça fark edilmektedir. Kitleler, yukarıda da değinildiği gibi, şiddeti kullanmaktan sakınmayan toplumsal yapılar olma özelliğini taşımaktadırlar. Freud da, kitlelerde bulunan, hatta onlara has olan, duygu dünyasının karışıklığına, çeşitliliğine ve zenginliğine değinmiş; kitlelerin, yalnız hareket eden bireyin sahip olmadığı birçok duyguya, düşünceye, davranış biçimine, kitlenin aşıladığı ortak ruh ile sahip olduğuna; kitlelerin mücadelelerinde, sivri ve “nevrotik” adını verdiği davranış biçimlerinde bulunmalarının, kitlelere has durumlar olduğuna Le Bon ile benzer pencereden ele alarak açıkça ifade etmiştir (Freud, İbid: 14-15).

Özellikle, verdikleri mücadele, baskıcı bir iktidara, bir politikaya, ya da haksızlığa karşı ise, kendilerine yapılan şiddete karşılık vermekten çekinmeyen bir psikolojiye sahip olmaları, onların otoriter karakterlerinin bir yansımasıdır. Bu otoriterliğin yanında, duygularındaki muhafazakârlık da, kitle psikolojilerinin önemli bir özelliğini kapsamaktadır. Le Bon, daha çok geleneksel toplulukların muhafazakâr duygulara sahip olduklarını ifade etmektedir (Le Bon, İbid: 37). Bu tip toplumlar, kültürlerine, geleneklerine, tarihlerine, dillerine sahip çıkan ve bu değerleri korumak için ayaklanmaktan çekinmeyen toplumlardır. Freud da, kitlelerde bulunan bu duygu yapısına özellikle ilkel topluluklarda rastlandığına, duyguların bu tip özellikler kazanmalarının topluluğun üyelerinin birbirlerine duydukları sevgi ile geliştiğine; sevginin libidinal adını verdiği ilişkilerin, insanların birbirlerinden kopmalarına engel olduğuna ve var olma mücadelelerini sevgi aracılığı ile ve sevgi uğruna yaptıklarını açıkça ifade etmiştir (Freud, İbid: 35-37). Geleneksel toplumlar dışında, modern toplumların da, yıllardır muhafaza ettikleri ve ne pahasına olursa olsun, vazgeçmeyecekleri değerleri vardır. Gezi Hareketi'nde kitleler bir yandan baskıya karşı ayaklanırken, öte yandan da, toplumun sahip olduğu, ulusal ve kültürel değerlerin müdafaası için direniş göstermişlerdir.

Görüşme yaptığımız gençlerden birinin söylemi tam da bu noktayı dile getirmiştir:

“Bu direniş aslında başından beri politik bir direniştir. Gezi Parkı, Taksim'in bir simgesi olmakla, aslında Cumhuriyet'in bir simgesidir. Buraya bir kışla yapılmasının planlanması aslında Cumhuriyete yapılan bir darbedir. Biz sadece parkı değil, Cumhuriyetimizi korumak için de buradayız. Cumhuriyeti korumak bundan böyle bizim görevimizdir.”²³

²³ G, Erkek, 23 Yaşında, Ege Üniversitesi.

Günlerce süren Gezi Hareketi'nde, tüm toplumsal kitlelerin Cumhuriyete olan bağlılıkları eylemlerde, sosyal medyada, evlerde kendini açıkça göstermiştir. Her akşam saat 21.00'de başlayıp, dakikalarca süren tencere tava eylemi, insanların sadece direnişe verdikleri desteğin bir göstergesi olmamış, vatana ve Cumhuriyetin değerlerine sahip çıktıklarının da birer haykırışı olmuştur.²⁴ Yıllarca, baskı ve korkudan ötürü kendilerini ifade edemeyen insanlar, Gezi Hareketi sayesinde, özlemini duydukları fikirlerini dışa vurma özgürlüğünü yakalamış ve farklı platformlarda düşüncelerini paylaşabilme imkanını yakalamışlardır. Öfke duygusunun oluşturmuş olduğu psikoloji ile kitleler, eylem ve düşüncelerinde, zaman zaman otoriterleşmişler ve biriktirdikleri duygular ile, şiddete eğilimli davranışlar sergilemek durumunda kalmışlardır. Gezi direnişi süresince hareket halinde olan kitleler, eylemler sırasında kendilerine yapılanlar karşısında, kayıtsız duramamışlar ve kendi yöntemleri ile “karşılık” vermişlerdir.

3. SONUÇ

Le Bon ve Freud'un kitle psikolojisi ile ilgili yaptıkları çalışmalardan yola çıkarak, Gezi Hareketi'nin kitle psikolojisinin analiz edilmeye çalışıldığı bu makalede, birbirinden farklı sonuçlara ve gözlemlere ulaşılmıştır. Le Bon ve Freud'un, kitle hareketleri içerisinde oluşan psikolojik özelliklerden biri ve en önemlisi olan “ortak ruh” ve “ortak bilinç” durumlarına Gezi Hareketi'nde de rastlanılmış ve söz konusu eylemin yoğunluğunun ve sürekliliğinin bu ortak ruhun var olmasıyla gerçekleşmiş olması açıkça görülen bir durum niteliğindedir.

Her iki yazarın da, kitle psikolojisi üzerine geliştirdikleri ortak görüşlerin yanında, farklı görüşlere ve analizlere de rastlanılmış, fakat farklılıklardan ziyade, ortak görüşlerin daha fazla olduğu dikkat çekmiştir. Kitle psikolojisi denilen sosyal ve psikolojik olgunun, kendine has ve öz özellikleri olduğu gerçeği, her iki yazar tarafından önemli bilgiler ışığında dile getirilmiştir, hem bireysellik hem de toplumsallık ekseninde ele alınmaya çalışılmıştır. Kitlelerin başlıca özellikleri arasında yer alan, bilinçaltı ile hareket etme durumu, hem Le Bon, hem de Freud tarafından açıkça anlatılmış ve kitle içerisinde hareket eden bireylerin bilinçaltı ile hareket ettikleri gerçeği, yazarların üzerinde durdukları önemli bir noktayı kapsamıştır. Gezi Hareketi'nde de, hem yapılan gözlemler, hem de gerçekleştirilen görüşmeler ekseninde, kitle halinde harekete katılan bireylerde, bilinçaltı ile hareket etme durumları gözlemlenmiş; Freud'un, öfke, nefret ve aşırı sinir gibi durumlarda bireylerde ortaya çıkan “nevrotik davranış” şeklinin de, zaman zaman, Gezi protestoları esnalarında, bireylerde gelişen bir davranış şekli olduğu gözlemlerimiz arasında yer almıştır.

Yazarların değindikleri başka bir nokta olan, duygulardaki muhafazakârlık,

²⁴ “Tencere Tavasını kapalı yollara döküldü”, www.ulusalpost.com, 4 Ekim 2013.

otoriterlik, abartı gibi durumlar, Gezi Hareketi'nde yer alan kitlelerde de rastlanılmış bir durumdur. Karşı oldukları bir fikir için direnişe geçen kitleler, otoriter olarak tanımlanan duyguları harekete geçirmenin yanında, inandıkları değerler ve ilkeler uğruna da muhafazakâr tutumlarını açıkça ifade etmişlerdir. Freud ve Le Bon'un adını verdikleri, duygulardaki “otoriterlik”, kitlelerin yer yer ve zaman zaman, şiddete kaymalarına sebep olmuş ve inandıkları değerleri ve ilkeleri muhafaza etmek ve savunmak için, eylemlerinde, şiddet olarak sayılabilecek yöntemleri kullanmışlardır.

Gezi Hareketi süresince, kitlelerde, lider pozisyonunda olan kişilere rastlanılmış; bu kişilerin eylemler esnasında, kitleleri hem motive etme, hem de harekete geçirme görevlerini üstlendikleri görülmüştür. Her iki yazara göre, liderler, kitle hareketlerinde son derece önemli rolleri olan bireyler olmanın yanında, söz konusu harekete sembolik bir değer katan kişiler olarak da tanımlanmıştır. Hatta bu liderler, hareketin “kahramanları” olarak da tarihe geçebilme karakterindeki kişilerdir.

Freud'un de üzerinde durduğu, ama özellikle Le Bon'un vurgu yaptığı, kitlelerde rastlanılan, sloganları, imajları kullanma durumu Gezi direnişinde de görülmüş; kullanılan sloganlar, hareketin önemini ve amacını yansıtanın yanında, Gezi Hareketi'nin bir kitle hareketi olduğu özelliğini ve kitle psikolojisi ile seyreden bir direniş olduğunu da açıkça gösteren öğeler olmuştur.

Bu iki yazarın, kitle psikolojilerinde oluştuğunu vurguladıkları, bilinçaltı ile hareket etme, şiddete başvurma, duygulardaki karmaşa, abartı, otoriterlik ve aynı zamanda muhafazakârlık, Gezi Hareketi süresince, kitlelerde duygusallıkları ve davranış şekillerinde sıkça rastlanılan durumlar olmuşlar ve aynı zamanda, Gezi Hareketi'ne anlam katan ve bu hareketin sosyal ve psikolojik özelliklerini gösteren duygu yapılarını oluşturmuşlardır.

Gezi Hareketi, kitle psikolojisi ekseninde ele alındığında, Le Bon ve Freud'un kitle psikolojisi ile ilgili kaleme aldıkları özelliklerin çoğu ortaya çıkmaktadır. Direnişçilere yapılan “şiddet” ve “baskı” karşısında oluşan çatışmacı ortam, toplumun uzun zamandır unuttuğu ya da dışı vuramadığı duyguların yeniden doğmasına sebep olmuş ve bu duyguların “ortak bilinç” ekseninde harekete geçmesine vesile olmuştur. Psikolojik açıdan pasif bir hareket olarak tanımlanan Gezi Hareketi (Boratav, Ibid), her ne kadar amacına ulaşamamış olsa da, toplumun bilinç seviyesinin bir göstergesi olmuş ve fikirlerin evrimleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Her ne kadar, Avrupa'daki hareketlerin, Arap Baharının bir taklidi olarak gündeme geldiyse de, Gezi Hareketi, kendine has kitle psikolojisi ile Türkiye'de 21. yüzyıla damgasını vurmuş ve toplumun ahlaki ve manevi değerlerinin birer aynasını oluşturmuştur.

Gezi Hareketi, Türk toplumuna, sosyoloji ve psikolojinin, toplumun evrimleşmesi ve sağlığı açısından ne kadar önemli ve gerekli alanlar olduğunu bir kez daha göstermiş ve insanlara uzun zamandır dışa vuramadıkları duyguları ve fikirlerini ortaya koymalarında vesile olmuştur. Gezi, bir direnişten daha fazlası olmuş, farklı insanları bir araya getiren, buluşturan, dayanışmacı bir zihniyetin, ortak bir ruhun varlığının birer simgesi olmuştur. Unuttuğumuz değerleri tekrar hatırlatmış, içimizdeki, aklımızdaki, benliğimizdeki tüm fikir ve duyguları cesurca ortaya koymamıza araç olan, duygusal ve romantik bir hareket olma özelliğini göstermiştir. Baskıya karşı direnen, fikirlerini özgürce ifade etmek için örgütlenen, ortak ruh ve bilincini geliştirebilen, taklitçiliği kendi mücadelesini daha iyiye götürmek için örnek olarak görebilen, kendine yapılan baskıyı ve şiddeti kontrol altına alabilen her toplum, hiç kuşkusuz hayatta kalabilmeyi başarabilen ve teslim olmayan bir toplum olma özelliğini taşımaktadır. Her ne kadar kitle hareketleri ve toplumsal hareketler, direnişlerinde, şiddeti kullanan ve çatışma unsurlarına karşı koyamayan yapılar olma özelliğini taşıyacakları da, evrimleşebilmek ve daha ileriye gidebilmek için, “kitle psikolojisi” denilen zihniyet ile hareket etme felsefelerini yaşatmak durumundadırlar.

KAYNAKÇA

- ALPUNCU B. (2013), Gezi Parkını Nasıl Okumalı?, *Radikal Kitap*, 07.06.2013.
- BAYHAN V. (2014), “Yeni Toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi”, *Birey ve Toplum*, Cilt 4, Sayı 7.
- BORATAV H. (2013), “Gezi'nin Sosyal Psikolojisi”, 2 Ağustos 2013, <http://psikolog.org.tr/index.php?Detail=883>.
- DEMİROĞLU TOPAL E. (2014), “Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, Mart 2013, ss. 133-144.
- FISCHER G-N. (2010), *Les concepts fondamentaux de la psychologie sociale*, 4ème Edition, Paris: Dunod.
- FREUD S. (1921), *Psychologie Collective et analyse du moi*, Çev. Dr. S. Jankélévitch, http://classiques.uqac.ca/classiques/freud_sigmund/essais_de_psychanalyse/Essai_2_psy_collective/Freud_Psycho_collective.pdf, 06.10.2012.
- LE BON G. (1895), *Psychologie des foules*, (1. Baskı), Brussels: UltraLetters Publishing, 2013.
- MUCCHIELLI L. (2014), *Sociologie de la délinquance*, Paris: Armand Colin.
- NEVEU E. (2000), *Sociologie des Mouvements*, 3ème Edition, Paris: La Découverte.
- ORAN B. (2013), “Taksim-Gezi'nin Üç Halkası ve AKP”, *Radikal İki*, 14.07.2013.
- TARDE G. 1895), *Les lois de l'imitation*, 2ème Edition, http://classiques.uqac.ca/classiques/tarde_gabriel/lois_imitation/tarde_lois_imitation_1.pdf, 27.08.2014.
- TARROW S. (2011), *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, Updated and Revised, 3. Edition, Cambridge University Press.
- TÜRKOĞLU R. (2014), “Gezi Direnişi'nin Kitle Psikolojisi-2: Kuşlar ve Ağaçlar”, *Radikal*, 18 Mart 2014.
- “Gezi Parkı'ndaki kavganın sebebi AVM planı”, *Hürriyet Gazetesi*, 25 Nisan 2013.
- “Gezi Parkı'ndan milli uyanışa”, *Yeni Mesaj Gazetesi*, 13 Mayıs 2013.
- “Gezi Parkı'nda gece nöbeti”, *CNN Türk*, 31 Mayıs 2013.

- “Turkey protests spread from Istanbul to Ankara”, *Euronews*, 31 Mayıs 2013.
- “Gezi Eylemcilerinin Akıl Hocası Kim”, *Haber7*, 13 Haziran 2013, <http://www.haber7.com/guncel/haber/1038309-gezi-eylemcilerinin-akil-hocasi-kim>.
- “Gezi'ye rekor katılım: 7.5 milyon kişi”, *www.aydınlıkgazete.com*, 21 Haziran 2013.
- “2.5 milyon insan 79 ilde sokağa indi”, *Milliyet Gazetesi*, 23 Haziran 2013.
- “Gençlik, önce özgürlük diyor”, *Radikal*, 21 Ağustos 2013.
- “Tencere Tavasını kapalı yollara döküldü”, www.ulusalpost.com, 4 Ekim 2013.
- “Kardeş Türküler'den Tencere Tava Havası”, *Milliyet Gazetesi*, 2 Kasım 2013.
- “Duman'ın Gezi Parkı şarkısı”, *Haberevet.com*, 2 Aralık 2013.
- “Beşiktaş'ta Gezi Park Eylemleri”, *Zaman Gazetesi*, 3 Aralık 2013.